

Asia: VN/2401/2026

Ehdotus kansallisiksi mediakasvatuslinjauksiksi

1. Johdanto

Mahdolliset kommentit ja huomiot johdannosta:

Amnesty pitää tärkeänä ja ajankohtaisena, että uudet mediakasvatuslinjaukset heijastelevat lyhyessä ajassa muuttunutta mediakenttää ja pyrkivät luomaan kestävä pohjaa tulevaisuuden muutoksille. Tekoälyn kehittyminen ja suurten sosiaalisen median alustojen toiminnan holtittomuus luovat valtavia haasteita medialukutaidolle sekä ihmisoikeuksia kunnioittavalle ja ympäristön kannalta kestävä median luomiselle ja käytölle. Tämän sanoittaminen suoremmin johdannossa olisi tärkeää.

Ihmisoikeudet ja oikeusvaltio tulisi aina mainita demokratian yhteydessä, sillä vahvempi demokratia yksinään ei automaattisesti sisällä takeita kaikkien ihmisten ihmisoikeuksien yhdenvertaisesta ja täysimääräisestä toteutumisesta. Sosiaalisen median luomien eriytyneiden todellisuuksien sekä mis- ja disinformaation myötä käsityksellä jokaiselle ihmiselle kuuluvista universaaleista ihmisoikeuksista on riski heikentyä, mikä luo tilaa oikeuksia polkevien liikkeiden suosion voimistumiselle.

Kun johdannossa halutaan taustoittaa linjausten lukijalle nykyistä mediaympäristöä, siinä kuvatuissa yhteiskunnallisissa ja toimintaympäristön muutoksissa tulisi myös mainita mm. naisten ja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksia kaventamaan pyrkivä antigender-liikehdintä, sekä äärioikeiston ja autoritarismin kansainvälisen nousun vaikutukset ihmisoikeuksien toteutumiseen. Näiden vaikutus erityisesti marginalisoitujen ryhmien mahdollisuuksiin käyttää sanan- ja ilmaisunvapauttaan on merkittävä ja ne heijastuvat myös suomalaiseen mediankäyttöön.

Ihmisoikeuskasvatuksen tulisi myös olla läpileikkaavaa kaikessa kasvatuksessa ja koulutuksessa. Näin ollen myös mediakasvatuslinjausten tulisi vahvemmin heijastella ihmisoikeuskasvatuksen määritelmää, eli ymmärryksen lisäämistä ihmisoikeuksista, kasvatusta ja koulutusta ihmisoikeusperustaisella tavalla, sekä taitojen vahvistamista omien ja muiden ihmisoikeuksien puolustamiseen ja vaatimiseen. Näiden kaikkien toteutuminen vaatii kriittistä ymmärrystä kaikille

ihmisille kuuluvista oikeuksista, jotta niiden haastamisen ja rapauttamisen tunnistaminen on mahdollista.

2. Mediakasvatuksen nykytila

Mahdolliset kommentit ja huomiot mediakasvatuksen nykytilasta:

Esitetty luonnos linjauksista huomioi hyvin Orpon hallituksen tekemien leikkausten vaikutuksen mediakasvatuksen toteutumiseen Suomessa. Olisi tärkeää, että linjaukset toisivat vielä vahvemmin esiin sen, että mediakasvatuslinjausten toteuttaminen vaatii myös koulutukseen resurssointia.

3. Visio

Mahdolliset kommentit ja huomiot visiosta:

Vision viittaukset yhdenvertaisuuteen, hyvän elämän edistämiseen, kestävyYTEEN, demokratian ja yhteiskunnallisen luottamuksen vahvistamiseen ja rakentamiseen, sekä osallistamiseen, ovat kannatettavia. Ihmisoikeuksien ja oikeusvaltion mainitseminen näiden rinnalla vahvistaisi linjausten pyrkimystä parantaa medialukutaitoa kansallisista ja globaaleista ihmisoikeuskysymyksistä ja mm. sosiaalisen median ja teknologiarytysten vastuusta ihmisten yhdenvertaisten oikeuksien toteutumiseksi.

4. Tavoitteet

Mahdolliset kommentit ja huomiot tavoitteista:

Amnesty pitää positiivisena, että tavoitteissa on huomioitu yhdenvertaisuus, osallistaminen, toimijuuden vahvistaminen sekä sosiaalinen ja ekologinen kestävyys.

Tavoitteissa puhutaan mediakasvatuksen yhdenvertaisuuteen perustuvasta arvopohjasta ja taustalla vaikuttavista vuonna 2019 asetetuista tavoitteista. Tämä jättää kuitenkin epäselväksi millä tavalla lukijan tulisi ymmärtää uusien linjausten suhde aikaisempiin linjauksiin. Esimerkiksi mediakasvatuksen arvopohjaa ei avata sen erityisemmin koko linjauksissa, toisin kuin vuoden 2019 tavoitteissa (kohta 4.2). Aikaisemmat linjaukset nostivat mediakasvatuksen arvoiksi ja periaatteiksi ihmisoikeuksien ja ympäristön kunnioittamisen, YK:n ihmisoikeuksien julistuksen, Euroopan ihmisoikeussopimuksen sekä lapsen oikeuksien sopimuksen. Näiden periaatteiden ja velvoittavien ihmisoikeussopimusten säilyttäminen ja vahvistaminen uusissa linjauksissa on tärkeää, jotta mediakasvatus on ihmisoikeusperustaista ja sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä.

5. Toimenpiteet

Mahdolliset kommentit ja huomiot toimenpiteistä:

Toimenpide: toimijuuden vahvistaminen

Amnesty pitää tärkeänä, että tavoitteena on vahvistaa jokaisen yksilön toimijuutta ja että se huomioi mediakasvatuksen moninaisuuden kehittämisen inklusiivisesta näkökulmasta. Huomioitaviin näkökulmiin (erilaiset kieliryhmät, kulttuuritaustat, oppimistavat ja identiteetit) olisi tärkeää lisätä myös ikä, toimintakyky sekä sosiaalinen ja taloudellinen asema, joilla on myös merkittävä vaikutus median käyttöön ja kulutukseen. Näiden sisällyttäminen linjauksiin ottaisi kattavammin huomioon pääsyn mediankäyttöön sekä sosiaalisen median algoritmien ja profiloinnin tuloksena syntyneet eriytyneet todellisuudet, jotka vahvistavat polarisaatiota.

On tärkeää, että linjaukset huomioivat tiedon välittämisen kansalaisten oikeuksista ja velvollisuuksista median käyttämisessä. Tässä toimenpiteessä tulisi vahvistaa osaamista ihmisoikeuksista, yhdenvertaisuudesta ja antirasismista näkökulmina kaikille reiluun ja turvalliseen mediankäyttöön. Eri-ikäisten mediankäytön selvittämisen lisäksi on tärkeää selvittää eri sukupuolten, sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen, ei-valkoisiksi rodullistettujen sekä toimintakyvyltään erilaisten ihmisten oikeuksien ja turvallisuuden toteutumista mediankäyttäjinä.

Toimenpide: osaamisen kehittäminen

Amnesty pitää tärkeänä, että medialukutaidon ja -kasvatuksen asema ja tarve tunnustetaan laajasti osana kaikkea opetusta ja koulutusta; että sen tutkimusperustaa vahvistetaan; että sen avulla pyritään vahvistamaan aktiivista kansalaisuutta; ja että se pyrkii syventämään osaamista uusista teknologioista ja yhteiskunnallisista ilmiöistä.

Toimenpiteessä olisi tärkeä huomioida tarve lisätä osaamista ihmisoikeuksista, yhdenvertaisuudesta, antirasismista sekä globaalista eriarvoisuudesta, ja miten ne vaikuttavat yksilöiden mahdollisuuksiin tuottaa ja vastaanottaa tietoa sekä käyttää valtaa.

Toimenpide: kestävyiden edistäminen

Linjaukset nostavat kestävyiden edistämisen yhdeksi tavoitteekseen, mutta teknologioiden käytön kestävyiden käsittely jää hyvin kevyeksi. Uusien teknologioiden ilmasto-, ympäristö- ja ihmisoikeusvaikutukset, kuten datakeskuksien energiantarve tai kehittyvä valvontateknologia, tulisi huomioida näkyvämmiin ja omana kohtanaan, ja niistä annettavaa koulutusta tulisi kehittää ja vahvistaa.

Pidämme kiitettävänä, että saamelaiset alkuperäiskansana on erikseen huomioitu. Elinvoiman ja yritystoiminnan edistämisen saamelaisalueella tulee tapahtua saamelaisten omilla ehdoilla. Myös kansallisten vähemmistöjen (esim. ruotsinkieliset, romanit, tataarit, juutalaiset, karjalankieliset, venäjänkieliset ja viittomakieliset) huomioiminen linjauksissa olisi tärkeää.

6. Toimeenpano ja seuranta

Mahdolliset kommentit ja huomiot toimeenpanosta ja seurannasta:

-

7. Liitteet

Mahdolliset kommentit ja huomiot liitteistä:

-

8. Yleiset kommentit linjausluonnoksesta

Yleiset kommentit kokonaisuudesta:

Amnesty International on maailman suurin ihmisoikeusjärjestö, jonka toiminta perustuu yksittäisten ihmisten tuelle. Tukijoita on 10 miljoonaa, 150 maassa eri puolilla maailmaa. Amnesty on poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton. Amnesty työskentelee kansainvälisesti ja Suomessa laaja-alaisesti ihmisoikeuksien edistämiseksi. Ihmisoikeuskasvatuksen edistäminen on olennainen osa Amnestyn työtä.

Amnesty International Suomen osasto kiittää mahdollisuudesta lausua ehdotuksesta kansallisiksi mediakasvatuslinjauksiksi ja lausuu kunnioittavasti seuraavaa:

Ihmisoikeuksien kunnioittamisen, niistä tiedottamisen ja niiden edistämisen tulee näkyä läpileikkaavasti myös mediakasvatuslinjausten arvopohjassa, visiossa, tavoitteissa ja toimenpiteissä, sekä niiden toteuttamisessa ja arvioinnissa. Ihmisoikeuksista tulee myös puhua oikeudellisesti velvoittavina normeina arvojen rinnalla.

Ihmisoikeusperustaisuuden takaamiseksi mediakasvatuslinjausten toimeenpanijoille tulee tarjota koulutusta ja tukea ihmisoikeusperustaisen kasvatuksen toteuttamiseen. Tällä hetkellä esimerkiksi yliopistot tarjoavat vain vähän tai vaihtelevasti opettajaopiskelijoille koulutusta ihmisoikeuksista.

Ihmisoikeusperustaisuuden tulee näkyä poikkileikkaavasti myös linjausten toteuttamisessa. Ihmisoikeusperustaisuudella tarkoitetaan ihmisoikeuksista kertomista, niihin kasvattamista, sekä toimimista ihmisoikeuksia kunnioittavalla tavalla. Tämän tulee näkyä myös mediakasvatuslinjausten toimeenpanossa valtionhallinnossa ja sen seurannassa.

Amnesty toivoo, että luonnoksessa ilmaistu halu toteuttaa mediakasvatusta yhdenvertaisuuteen perustuvaan arvopohjaan nojaten tarkoittaa ihmisoikeusarvojen, kuten oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden, syrjimättömyyden, kunnioituksen ja ihmisarvon, edistämistä ja että se näkyy

linjausten toteutuksen käytännöissä. Näiden edistämistä tulisi suunnitella ja arvioida läpileikkaavasti, yhdenvertaisesti sekä osallistaen erityisesti oikeudenhaltijoita sekä asiantuntijoita.

Huomiomme tiivistettynä

- Ihmisoikeusperustaisuus ja arvoperustan toteutuminen tulisi kirjata paremmin näkyviin mediakasvatuslinjausten toimeenpanossa, seurannassa ja arvioinnissa.
- Mediakasvatuksen ihmisoikeusperustaisuuden takaamiseksi kasvatusta ja koulutusta tekeville henkilöille on tarjottava laadukasta peruskoulutusta ihmisoikeuksista.
- Yhdenvertaisen ja ihmisoikeusperustaisen medialukutaitoa vahvistavan kasvatuksen ja koulutuksen suunnittelussa ja toteutuksessa tulee ottaa huomioon ja osallistaa erityisesti ryhmiä, jotka ovat usein viharikosten ja vihapuheen kohteena (esim. naiset, LHBTIQ+ -ryhmät, ei-valkoisiksi rodullistetut ihmiset, vammaiset ihmiset ja alkuperäiskansoihin kuuluvat ihmiset).
- Tiedon lisääminen teknologioiden ympäristö-, ilmasto- ja ihmisoikeusvaikutuksista tulee sisällyttää osaksi mediakasvatuslinjausten tavoitteita, toimenpiteitä ja seurantaa.
- Ihmisoikeudet sekä ihmisoikeuksia kyseenalaistavat liikkeet tulee huomioida vahvemmin johdannossa.

9. Muita mahdollisia terveisiä valmistelijoille

Muita mahdollisia terveisiä:

-

Åman Emma
Amnesty International Suomen osasto